

Bartoněk, Antonín

[Pisani, Vittore. Le lingue dell'Italia antica: oltre il italiano]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1956, vol. 5, iss. E1, pp. 197-198

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109848>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

z moderních jazyků, zvláště románských, neuzavíral, neboť zejména u francouzských žáků středních škol, jimž byla kniha původně určena, bylo možno leccos objasnit právě takovýmto srovnáváním.

Niedermannova práce byla ve své době odvážným experimentem. Podat přehled latinského historického hláskosloví bez zření k tradičně srovnávaným ide. jazykům, jako jsou řečtina nebo sanskrit, to byl úkol, který se mohl zdařit pouze tomu, kdo byl nejen dobře obeznán s latinskou historickou mluvnicí, ale současně měl i velmi bohaté zkušenosti pedagogické. A Niedermannova práce vzbudila brzy tak veliký ohlas mezi odborníky, že se stala zanedlouho z učebnice, napsané pro žáky středních škol, na nichž se neučilo řečtině, oblíbenou studijní pomůckou i na universitách. Vždyť jinak obsahují jeho výklady věcně podstatné; chybí jen důsledné promítnutí latinského hláskového systému do prajazyka. Pokud pak klasičtí filologové středoevropští nebudou souhlasit s jeho přesvědčením, že přízvuk klasické latiny byl melodický — jak soudí především proti škole německé škola francouzská —, je nutno uvážit, že nejsou nemožné ani kombinace obou výkladů. Není konečně bez zajímavosti ani to, že Niedermannovo dílo bylo již přeloženo do mnoha evropských jazyků, vedle paralelních vydání německých i do holandštiny, angličtiny, španělštiny, italštiny, a též — již před první světovou válkou — do ruštiny.

Antonín Bartoněk

Vittore Pisani: *Le lingue dell'Italia antica oltre in latino*, Torino, Rosenberg & Selier 1953, stran XVII + 354.

Recensovaná Pisaniho práce tvoří čtvrtý svazek jeho souborného díla *Manuale storico della lingua latina* a obsahuje gramatické výklady i dokladový materiál ke všem nelatinským jazykům, jimiž se ve starověku mluvilo na půdě dnešní Itálie a Sicílie. Tím se zároveň Pisaniho dílo do značné míry odlišuje od jinak obdobné práce německého badatele E. Vettera, *Handbuch der italischen Dialekte* (jejíž první svazek, texty s komentářem, vyšel s recensovanou knihou Pisaniho celkem současně [Heidelberg, Winter 1953]), neboť Vetter se ve své práci omezuje pouze na jazykové památky italské větve.

Všechny nelatinské jazyky a dialekty rozdělil Pisani do devíti skupin: 1. dialekty osko-umberské (1—216; společný gramatický výklad 1—40, oskičtina 41—106, menší dialekty 107—120, umberština 121—216); 2. jazykové památky z Picena (217—221); 3. jazyk messapský (222—236); 4. jazyk venetský (237—266); 5. jazyk ligurský (267—279); 6. jazyk Sikulů (280—289); 7. jazyk etruský (290—302); 8. jazyk rétský a ostatní jazyky severoitalské (303—315); 9. nářečí faliská a ostatní dialekty latinské (316—334). Liší se tedy toto Pisaniho rozdělení jen velmi nepatrně od jeho nejnovějšího výčtu jazyků, jimiž se hovořilo ve starověké Itálii, jak jej podal ve studii *Zur Sprachgeschichte des alten Italiens*, *Rheinisches Museum* 97 [1954], 47—68. Menší počet skupin v recensované práci ve srovnání s článkem v *RhM* (devět proti dvanácti, v *RhM* ovšem počítáno bez latiny) byl vyvolán ryze praktickými ohledy autorovými: nepatrný počet dokladů pro některé nelatinské jazyky vedl k tomu, že P. probírá společně v jedné kapitole, jen na základě teritoriálního sousedství, jak památky severopicenské tak i jihopicenské, a v jiném oddíle, opět společně, rétsčinu, ligurštinu a jazyk Gallů, aniž ovšem má přitom v úmyslu popírat genetickou odlišnost každého z těchto jazyků.

Největší část jednotlivých kapitol Pisaniho knihy vyplňuje textový materiál, doprovázený velmi bohatým jazykovým komentářem. Leccos z autorových výkladů je sice až příliš smělé, než aby to mělo naději na obecné uznání, některé jeho postřehy jsou však dosti pozoruhodné. Tak na př. i v této práci opakuje několikrát autor své starší přesvědčení o hláskové změně indoevropského genitivního *-os- v latinské -i (srov. naposledy předtím jeho spis *Grammatica latina storica e comparativa* 1952², str. 149; jde o druhý svazek Pisaniho souborného díla), nespokojuje se však již jen s odkazem na genitivní *-osio, doložené v nářečí faliském, nýbrž nalézá potvrzení své domněnky i v jazyce venetském, kde — jak se zdá — lze skutečně přímo sledovat postupnou změnu genitivního *-esio > -eio > > -eo > -io > -i (str. 251 n.; srov. i 262). Nejnověji, a to především opět na základě dokladů z nářečí Falisků, rozvedl P. tuto svou myšlenku ve zvláštní studii *Der lat. -i-Genitiv und die Faliskischen -osio-Bildungen*, *RhM* 98 [1955], 315—324.

Vedle reprodukce a výkladu textů obsahuje každá kapitola Pisaniho práce i úvodní slovo o písmu památek a o jejich vydáních, a kromě toho — zejména tam, kde již badatelé dosáhli určitéjších výsledků — bývá připojen též podrobnější, a v mezích možností systematický výklad hláskoslovný a tvaroslovný, příp. i syntaktický. V některých případech P. sestavil i abecední seznam výrazů, které jsou v kapitole komentovány (tak zvl. k nářečí osko-umberským na str. 28—40); výklad o etruských obsahuje informativní přehledy etruských výrazů, jejichž význam byl již určen s dostatečnou jistotou (str. 299, ale i po-

různu na předchozích stránkách). Kniha končí indexem probíraných textů, uspořádaným podle publikací, z nichž P. tyto texty vybral (335—354). Navíc byly zařazeny tři přílohy, a to dvě jazykové mapky (vložené v obálce) a srovnávací tabulka různých abeced, používaných ve starověké Itálii (před str. 1).

Čtenář však v Pisaniho práci poněkud postrádá souhrnný přehled o genetické příslušnosti jednotlivých probíraných jazyků a nářečí. I když výklady toho druhu hodlá asi autor zařadit do prvního svazku svého souborného díla (Introduzione storico-metodologica e la storia del latino; dosud ještě nevyšel), přece i recensovaný díl čtvrtý, zvláště vychází-li dříve než díl první, měl tento přehled obsahovat. P. si sám tento nedostatek zřejmě uvědomil, jak je patrné z citovaného článku v RHM 1954 (srov. str. 48, pozn. 1; autor v této poznámce článek charakterisuje „jako shrnutí výsledků dlouholeté práce na své knize *Le lingue dell' Italia antica oltre il latino*“), a pokusil se jej napravit aspoň v periodickém tisku.

Antonín Bartoněk

Sovětská diskuse o genetických svazcích kavkazských jazyků. Kavkaz a jeho přilehlé oblasti představují území, jehož etnická a jazyková situace je tak spleť, jako na málokterém jiném místě zemského povrchu. Žije tu vedle sebe několik desítek národů, národností a kmenů, z nichž každý hovoří jazykem, pro druhé zcela nesrozumitelným. Některé z jazyků této oblasti patří k sousedním velkým jazykovým rodinám (arménština, ossetština a j.); většinu však tvoří jazyky zcela svérázné a izolované. Jisté společné znaky těchto jazyků vedou jazykovědce již od drahé doby ke snaze spojit je všechny v jednu rodinu — t. zv. kavkazskou (nebo ibero-kavkazskou). Rada badatelů však popírá existenci takové rodiny, tvrdíce, že u máme co činit se dvěma, resp. se třemi nebo čtyřmi samostatnými rodinami. Ještě větší různost názorů vládne v otázce genetických vztahů těchto jazyků k jiným jazykovým rodinám. Kavkazské jazyky byly spojovány již s nejrůznějšími jazyky světa. Nejvíce je rozšířena teorie, že kavkazské jazyky jsou zbytkem prastaré rodiny jazyků, jimiž se mluvilo před příchodem Indoevropanů v celé oblasti Zakavkazí, Malé Asie a severního pobřeží Středomořského moře. Jiným zbytkem této rodiny prý je izolovaný jazyk Basků v Pyreneích; dále pak jsou k ní počítány všechny více nebo méně známé mrtvé neindoevropské a nesemitské jazyky této oblasti: iberština, etruština, jazyk Pelasgů, protochatština, churritština, urartština, elamština, sumerština a j. Tato teorie existuje již asi 50 let: mezi přední její zastánce patřili A. Trombetti a N. J. Marr; ale i dnes má mnoho stoupenců. — Sovětská jazykověda má přirozeně na těchto otázkách eminentní zájem, již proto, že kavkazskými jazyky se mluví na území SSSR. Také mezi sovětskými vědci nebylo a není jednoty v názorech na genetické vztahy kavkazských jazyků mezi sebou a k jiným jazykovým rodinám: někteří (zejména gruzínští) jazykovědci jsou zastánci t. zv. chetto-iberské teorie (která právě počítá s příbuzenskými svazky kavkazských jazyků s jazyky staré Přední Asie), jiní se k této teorii staví skepticky. Z těch důvodů uveřejnila redakce časopisu *Voprosy jazykoznanija* v ročnících 1954 a 1955 řadu diskusních příspěvků povolaných odborníků k otázce „chetto-iberské“ teorie.

Tato diskuse byla zahájena statí E. A. Bokarcva o úkolech srovnávací jazykovědy kavkazských jazyků (VJ 1954, č. 3, str. 41—53). B. se tu zabývá především otázkou genetické jednoty všech kavkazských jazyků. Podává stručný přehled dosavadních teorií a konstatuje, že tvrzení o této jednotě má stále ještě více méně deklarativní charakter, neboť neexistuje ani srovnávací mluvnice všech kavkazských jazyků, ani srovnávací mluvnice jednotlivých skupin. Za těchto okolností jsou při nejmenším předčasné pokusy o spojení kavkazských jazyků s jinými jazykovými rodinami, především s mrtvými jazyky staré Přední Asie (o nichž většinou víme prozatím jen velmi málo). V tom ohledu kritizuje B. práce jazykovědců jak gruzínských (mezi nimi i A. Čikobavy) tak i západních (K. Bouda a j.). Úkolem kaukasologů je především napsat srovnávací mluvnice jednotlivých skupin kavkazských jazyků, v další etapě pak přistoupení k sestavení srovnávací mluvnice kavkazské jazykové rodiny. „*Theorie o chetto-iberské jazykové jednotě*“ desorientuje kaukasology, odvádí je od řešení naléhavých úkolů jejich disciplíny.“

Známy bulharský jazykovědec V. Georgiev pojal svou statí (VJ 1954, č. 4, str. 42—75) velmi široce: o tom svědčí již její název „*Otázky příbuzenství středomořských jazyků*“. Hned na začátku se G. staví odmítavě k teorii předindoevropské mediterránní jednoty a tvrdí dokonce, že tato teorie stojí v přímé souvislosti s teorií rasistických jazykovědců a archeologů o severoněmecké pravlasti Indoevropanů. Dále probírá G. systematicky jeden „mediterránní“ jazyk po druhém a uvažuje o jeho příbuzenských svazcích. — Baskičtinu pokládá G. za jazyk zcela izolovaný (měl snad příbuzné ve staré Aquitanii). Domnělé shody lexikální a morfologické s jazyky kavkazskými (jak je hledá v poslední době zvl. K. Bouda)